

GABRIELA REMBARZ

Politechnika Gdańska

***REWITALIZACYJNY LIVING LAB JAKO METODA
GENEROWANIA I WDRAŻANIA INNOWACJI
NA RZECZ ODNOWY INTELIGENTNEGO MIASTA
NA PRZYKŁADZIE DZIELNICY ORUNIA W GDAŃSKU***

Abstract: *Revitalization Living Lab as a Method to Generate and Implement Innovation Towards Renewal in Smart City on Case of Gdańsk-Orunia District.* The article discusses the possibility of using the *living lab model* as tool catalyzing the participatory planning in revitalization process. To create more user-centered environment helps as well for better implementation of the smart city formula. Against the background of foreign-practice examples (USA, Germany), reference was made to the Polish experience gained by the Author being leader of the cooperation between research team at the Gdańsk University of Technology (KUİPR WAPG) and the Gdańsk Foundation of Social Innovation (GFIS) – a non-government organization acting as a facilitator of local community in one of the disadvantage Gdańsk districts Orunia – Św. Wojciech. The cooperation, going beyond the existing academic convention of relations with local neighborhood activists can be described as research on revitalization, in an informal revitalization model of the *living lab* (R_LLO). The research comprise a number of projects carried out in 2010-2018 which has helped to develop new forms of participatory planning such as urban mentoring and community planning academy.

Keywords: Participatory planning, revitalization in Gdańsk/Poland, *revitalization living lab*.

Wstęp

Nowoczesne formy współpracy z lokalną społecznością są obecnie warunkiem oczywistym w realizacji zrównoważonej odnowy struktur zdegradowanych. Skuteczność tej współpracy w istotnym stopniu odpowiada za poziom zaangażowania w proces rewitalizacji środków prywatnych, a przez to za uzyskany poziom efektu synergicznego. Umacnianie lokalnego środowiska społecznego – przez rozwój kompetencji i aktywizację – sprzyja powstawaniu i wdrożeniu innowacji urbanistycznej¹.

¹ O innowacji urbanistycznej więcej [Rembarz 2018].

Oznacza to również możliwość bardziej skutecznej implementacji koncepcji *inteligentnego miasta* (ang. *smart city* dalej w tekście SC).

W opracowaniu poruszono kwestię możliwości wykorzystania modelu *living lab* tzw. żywego (żyjącego) laboratorium do poprawy społecznienia formuły pracy nad rewitalizacją. Na tle przykładów praktyki zagranicznej (USA, Niemcy) dokonano odniesienia do doświadczeń polskich zebranych przez Autorkę w ramach współpracy ze społecznością gdańskiej dzielnicy Orunia – Św. Wojciech. Zespół naukowy działający w ramach Katedry Urbanistyki i Planowania Regionalnego Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej i kierowany przez dr G. Rembarz zrealizował w okresie 2010-2018 wiele przedsięwzięć, które określić można jako urbanistyczne badania nad procesem rewitalizacji w niesformalizowanym modelu rewitalizacyjnego *living lab* (dalej jako *R_LLO*). Współpraca wychodząca poza dotychczasową konwencję relacji uczelni z dzielnicowymi aktywistami, stała się możliwa dzięki ścisłemu partnerstwu zespołu KUiPR WAPG z Gdańską Fundacją Innowacji Społecznej (GFIS)² – organizacją pozarządową odgrywającą rolę fasyliatora aktywności i działań lokalnych na bazie dzielnicowego domu sąsiedzkiego *Gościnna Przystań*.

1. Rewitalizacja w inteligentnym mieście

Po ukończeniu w miastach zachodnioeuropejskich głównych procesów rewitalizacyjnych, przyjęcie przez kraje UE w 2016 r. tzw. *Paktu Amsterdamskiego* podkreśliło wejście odnowy miast w kolejny etap rozwoju. Idea miasta kompaktowego – innowacyjnego, efektywnego energetycznie i zintegrowanego społecznie – oznacza szeroki zakres wdrożeń wysokich technologii, umożliwiających jak najpełniejsze zagospodarowanie wewnętrznych potencjałów miast. Wymaga to zastosowania narzędzi tzw. *nowego planowania* [Gzell 2015] indukujących i katalizujących korzystne dla rozwoju synergie i sprzężenia. Obok unowocześnień w obrębie problematyki twardej infrastruktury poszerza się zakres nowych narzędzi informatycznych do generowania i analizowania danych, optymalizacji polityki miejskiej lub nawet wpływania na korzystne dla zrównoważonego rozwoju miasta decyzje komercyjne mieszkańców³. Poziom skuteczności nowych narzędzi w procesach odnowy i rozwoju miasta zależny jest jednak w dużej mierze od charakteru relacji społecznych. Określenie środowisko użytkownika w odniesieniu do innowacji tworzonej na rzecz odnowy organizmu miejskiego, wskazuje na kluczowe uwzględnienie złożoności i wrażliwości relacji

² Więcej o GFIS trójmiejskim inicjatorze i promotorze idei domów sąsiedzkich czytaj na [<http://gfis.pl/>].

³ Przykładem poszukiwania takich narzędzi był niemiecki federalny program badawczy REFINA *Forschung für die Reduzierung der Flächeninanspruchnahme und ein nachhaltiges Flächenmanagement* (REFINA) finansowany ze środków Bundesministeriums für Bildung und Forschung (BMBF) i prowadzony przez instytutu DIfU [Rembarz 2018], więcej na stronie: [https://difu.de/projekte/suche?keys=REFINA-&form_build_id=form-a324294654c85c7ca6198eeacc37b116&form_id=views_exposed_form].

między sektorem publicznym a prywatnym, bazujących na zaufaniu publicznym. Chodzi zarówno o temat uzyskiwania i wykorzystania baz danych, ale też o postrzeganie przez społeczeństwo nowych rozwiązań technicznych jako usprawnienie, nie zaś jako niechciane narzędzie kontroli, utrudnienie i ograniczenie wolności lub nowy poziom skomercjalizowania kolejnej sfery życia publicznego⁴.

Cztery dekady rewitalizacji, rozpoczętej w Europie u progu lat 80., dostarczają niezliczonej liczby dowodów na potwierdzenie tezy, że właściwe jest postrzeganie rewitalizacji jako wieloaspektowego i wielokierunkowego, społecznego procesu edukacyjnego [Rembarz 2016]. Sukcesywnie odchodzono w tym czasie od konwencji odgórznej modernizacji społeczno-technicznej, jedynie częściowo nastawionej na ochronę dziedzictwa tożsamości miasta europejskiego. Było to stopniowe przekształcanie systemu w celu akomodacji zachodzących zmian społeczno-technologicznych. Powszechne *uczenie się*⁵ równie silnie przemieniało stronę publiczną (administrację, politykę, akademię), inwestycyjny sektor prywatny oraz stronę społeczną, uczestniczącą w rewitalizacji zarówno w roli obserwatora, jak i podmiotu przemian.

W tym kontekście, charakterystyczna dla polskich uwarunkowań, ograniczona współpraca miast z domeną urbanistycznych badań naukowych nie pozwala na pełne wykorzystanie istniejących w kraju potencjałów. Neoliberalne, ale też klasycznie promodernizacyjne planowanie i zarządzanie ostatnich dwóch dekad w Polsce, zablokowało możliwość wypracowania wspólnego doświadczenia w uspołecznianiu procesu planowania oraz powiązanej wymiarem przestrzennym innowacji urbanistycznej. Główną kwestią jest brak powszechnego zrozumienia, że w rewitalizacji uzyskany efekt końcowy – odnowiona dzielnica – jest równie istotny, jak charakter procesu, jaki do niego doprowadził. Celem rewitalizacji, ale też wszelkich procesów *udoskonalenia* czy *ujakościwienia* tkanki miejskiej, jest sam proces zmiany, posiadający potencjał generowania wśród jego uczestników nowej wiedzy i kompetencji potrzebnych na kolejnym etapie zarządzania miastem [Stein 2007; Rembarz 2016].

Dokonany w ostatnich trzech dekadach w Polsce skok rozwojowy zrealizowany został w duchu intensywnej modernizacji, w której przeważała postawa stanu wyższej konieczności, redukująca okres planowania, a szczególnie konceptualizacji docelowej szerszej wizji strategicznej. Promowane jest nadal skracanie fazy projektowania, błędnie postrzeganej jako korzystna optymalizacja kosztów inwestycji. Umocnienie takiego nastawienia – skutkuje negatywnie na efektywność rozwiązań wprowadzanych pod hasłem *smart city (SC)*⁶. Kluczowym czynnikiem jest inten-

⁴ O procesie komercjalizacji (komodyfikacji) miasta pisze w kontekście koncepcji miasta kreatywnego [Szymkowska 2017].

⁵ Znajduje tu szerokie zastosowanie pojęcie *uczącego się regionu*, więcej w [Stein 2007].

⁶ Ciekawym przykładem polskiego rozumienia koncepcji inteligentnego miasta jest polityka rozwoju Gdańska opisana w tomie *Poszukiwanie modelu inteligentnego miasta. Przykład Gdańska i Glasgow* [Bach-Głowińska 2015].

sywny efekt synergii, powstający dzięki kompatybilności stosowanych rozwiązań techniczno-organizacyjnych. Zbyt powszechnie rozumie się ten model zarządzania w istotnie spłaszczonym wymiarze prostego ulepszenia technologicznego. To zredukowanie, nierzadko umożliwia wyeliminowanie konieczności negocjowania decyzji polityki miejskiej ze społeczeństwem. Koncentracja na implementacji ulepszonego rozwiązania technicznego, powoduje brak rozwoju systemów organizacyjnych, odpowiedzialnych za skuteczność rachunku ciągnionego optymalizacji uwzględniającego koszty i zyski społeczne. Jak dotąd nie jest nadmiernie czytelne w Polsce wystarczające zrozumienie (poziom władzy) dla uznania *smart planowania przestrzennego*, jako warunku koniecznego do adaptacji wyższych standardów *smart city*. Nierzadko ta kwestia odpowiada za utratę rozległego efektu synergicznego, który powinien być uzyskany wskutek realizacji inwestycji publicznych (*kataliza urbanistyczna*).

Aktualna polska praktyka badań urbanistycznych w zbyt małym stopniu wykorzystuje potencjał zwrotnego transferu wiedzy z bezpośrednim udziałem społeczności lokalnej, co ogranicza skuteczność aplikacji i weryfikacji wyników badań teoretycznych, szczególnie tych nastawionych na kreowanie nowych modelowych rozwiązań przestrzennych. Badania nad miastem pozostają również strukturalnie niedoinwestowane. Zachodzące zmiany w charakterystyce procesów urbanizacyjnych, wymagają innowacji w zakresie tworzenia nowych narzędzi analizy i planowania dostosowanych do rozwoju wyższej organizacji zarządzania miastem: od modelu *bureaucracy and management* ku modelom *participatory and creative planning*. Jest to jedno ze wskazań światowej Nowej Polityki Miejskiej (UN New Urban Agenda NUA), wskazującej na ważną rolę planowania miejskiego i kształtowania formy urbanistycznej w osiągnięciu złożonych celów globalnej *Polityki Zrównoważonego Rozwoju 2030*⁷. Doświadczenie *R-LLO* wpisuje się w pewnym wymiarze w zalecenia *United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat)*, wzmacniając lokalne, oddolne i partycypacyjne procesy odnowy miasta. W publikacji Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczącej zasad wykorzystania formuły laboratorium urbanistycznego dla integracji planowania partycypacyjnego pt: *Urban planning and design labs tools for integrated and participatory urban planning*, podkreśla się, że (...) *in any city should be considered as a strategic intervention that should drive change in the way cities are being planned and planning processes are being conducted (...). The Urban Planning Lab as a strategic intervention is not a substitute for private sector planning consultancies. (...) it is a combination of technical support, facilitation of the participatory process and addressing urgent issues of change within the political arena that makes the difference. As such, the role of the Urban Planning Lab should not be thought of as a strict client-consultant role. Rather, the Planning Lab drives an integral process of change within the local, regional or national government. (...) A Planning*

⁷ Patrz: [<http://www.un.org/pl/>].

*Lab does not externalize capacity in urban planning, regulations and financial mechanisms. Rather, it is a facility that is set-up to internalize these aspects in order to really change the way of working [UN-Habitat 2016: 5]*⁸.

Dążenie do osiągnięcia aktualnych celów europejskiej polityki miejskiej⁹ wymaga zwrotu – wyjścia poza perspektywę realizacji celów doraźnych i rzeczywistego dostrzeżenia dalekiej perspektywy rozwojowej. Jest nią faktyczne umocnienie gospodarki miast europejskich w nowych globalnych uwarunkowaniach społeczno-technologicznych. W tym kontekście rewitalizacja stanowi ważne narzędzie realizacji innowacyjnej strategii rozwoju miast. Przeprowadzenie strukturalnej odnowy wymaga nowatorskich rozwiązań, łączących wymiar techniczny i społeczny z urbanistyką¹⁰. Określenie w 2015 r. krajowych ram prawnych nadało rewitalizacji w Polsce znacznej dynamiki, nie doprowadzając jednak do właściwego jej rzeczywistego osadzenia w planowaniu strategicznym. Nie dokonano też właściwego pojęciu rewitalizacji zbalansowania procesu. Selektywny priorytet dla inwestycji remontowo-modernizacyjnych, zmieniono kładąc aktualnie wręcz nie zrównoważony nacisk na kwestie socjalne. Stąd jeszcze silniej czytelne stały się dotychczasowe ograniczenia polskiego systemu planowania i zarządzania miastem – brak nowoczesnej polityki społecznej, niezintegrowana administracja publiczna, nierozwinięta kultura społecznienia planowaniu i partycypacji w zarządzaniu, niepowiązanie faz planowania i realizacji blokujące efektywne stosowanie urbanistyki operacyjnej. [Lorens 2016]. Te kwestie stają się również barierami w sytuacji koniecznego zintegrowania polityki rewitalizacyjnej z problematyką reprezentowaną przez pojęcie *inteligentnego miasta*, czyli *smart city*. Poprawa efektywności struktur miejskich (energia, kapitał ludzki, środowisko) oznacza przyjęcie nowatorskiej polityki (rzeczywiste oparcie na wiedzy) wobec zarządzania oraz planowania, umożliwiające lepsze dostosowanie istniejącej technologii do uwarunkowań społeczno-przestrzennych. Oznacza to w Polsce konieczność natychmiastowych zmian, czyli rozpoczęcie zasadniczego wzmocnienia i unowocześnienia społecznienia planowania przez adekwatne do zmiennych lokalnych uwarunkowań formuły współpracy.

⁸ (...) każde urbanistyczne laboratorium (ang *Planning Lab*), w każdym mieście powinno być postrzegane jako strategiczna interwencja, która wprowadzać ma zmiany do sposobu, w jaki miasta są planowane i w jaki ten proces jest prowadzony (...) format urbanistycznego laboratorium jako strategiczna interwencja nie jest substytutem współpracy konsultacyjnej z sektorem prywatnym (...) jest kombinacją technicznego wsparcia i fasylicacji procesów partycypacyjnych nakierowanych na kwestie skuteczności koniecznych zmian w otoczeniu politycznym planowania. Jako taka, rola urbanistycznych laboratoriów nie powinno być oparta jedynie na modelu relacji klient-konsultant. Bardziej powinny one wprowadzać zintegrowane podejście do procesu zmiany w zarządzaniu lokalnym, regionalnym i krajowym. (...) urbanistyczne laboratoria nie przekazują i nie uzależniają ani od sił zewnętrznych, ani od kompetencji i potencjałów planowania, czy też regulacji i mechanizmów finansowania. Jest to raczej narzędzie utworzone w celu wewnętrznego umocnienia tych aspektów planowania zgodnie z założeniem osiągnięcia rzeczywistych przemian w działaniu systemu zarządzania. (tłumaczenie Autorki).

⁹ Więcej patrz: [<https://ec.europa.eu/futurium/en/urban-agenda>].

¹⁰ O innowacji urbanistycznej więcej w [Rembarz 2018].

2. Model *Living Lab* jako narzędzie inteligentnej rewitalizacji

Wywodzący się z nauk informatycznych (ang. *computer science*) format *living lab* jest narzędziem z natury interdyscyplinarnym, szczególnie jeśli odniesie się go do tematu *smart city*. ENoLL – European Network of Living Labs, określa (..) *a Living Lab is an open innovation environment in real-life settings in which user-driven innovation is the cocreation process for new services, products, and societal infrastructures. Living Labs encompass societal and technological dimensions simultaneously in a business-citizens government-academia partnership*¹¹. W dedykowanym kwestii adaptacji metody *living lab* dla celów rozwoju miejskiego, projekcie naukowym APRILab – Action Oriented Research on Planning, Regulation and Investment Dilemmas in a Living Lab Experience, (JPI Urban Europe Project, 2013-2016) wskazano, że (...) *the living lab means any kind of user-centred research and development in an open-innovation ecosystem that has a territorial context (e.g. city, agglomeration, region) and that integrates concurrent research and innovation processes within a public-private people partnership*¹² [Wallin 2014]. W opracowaniu *Guidelines to Define and Establish an Urban Living Lab* autorzy syntetyzując istniejący dorobek naukowy na temat genezy i stosowania formatu *living lab* wskazują trzy główne ich koncepcje: (1) jako badawcze środowisko dla rozwiązań technologicznych, (2) jako dystrybutor i aktywna baza wiedzy i narzędzi, (3) jako platforma dla samoorganizacji grup i wspólnot. Jednocześnie autorzy wskazują, że koncepcja *living lab* w studiach urbanistycznych jest silnie uwarunkowana kontekstem pola problemowego i może modyfikować swoją definicję zależnie od profilu badań [Wallin 2014].

Metoda pracy w środowisku rzeczywistym użytkownika (*in situ*) reprezentowana w zastosowaniach modelu *Living Lab* (dalej *LL*), jest kluczowa w naukach technicznych i inżynierskich. Jednak samo pojęcie, kojarzone obecnie ściśle z rozwojem zastosowań technologii cyfrowych, wypromowane zostało przez badania amerykańskie, głównie w związku z pracami MIT¹³ [Westerlund *et al.* 2018]. *LL* stało się głównym instrumentem praktycznego wdrażania popytowego podejścia do innowacji w dziedzinie zastosowań IT. Poszukiwanie unowocześnień w procesie produkcji rozwiązań zaawansowanych technologicznie, wychodzi coraz szerzej nie tylko poza kwestie tworzenia nowych urządzeń i usług w relacji producenta z indy-

¹¹ (...) *Living lab jest otwartym środowiskiem generowania innowacji osadzonym w rzeczywistych uwarunkowaniach, w którym w procesie współtworzenia powstają zorientowane na użytkownika wynalazki z zakresu: nowych usług, produktów i infrastruktury społecznej. Living Labs obejmują społeczne i technologiczne wymiary w partnerstwach zarówno mieszkańców z przedsiębiorcami, jak i zarządzających z ośrodkami naukowymi; za* [<https://enoll.org/>] (tłumaczenie Autorki).

¹² *Living lab oznacza wszelkie skoncentrowane na użytkowniku badania i rozwój prowadzony w generującym innowację środowisku otwartym, który (1) ma wymiar przestrzenny (terytorialny), taki jak: miasto, aglomerację, region oraz (2) integruje aktualne badania i proces tworzenia innowacji poprzez partnerstwa prywatno-prywatne.* (tłumaczenie Autorki).

¹³ Massachusetts University of Technology, Cambridge USA.

widualnym użytkownikiem (podmiotem). Rosną oczekiwania wobec zakresu możliwych do szerokiego zastosowania unowocześnień systemów infrastruktury miejskiej. Priorytetem jest poszerzenie społecznienia procesu generowania innowacji [...]. W zastosowaniach *LL* udział użytkowników silnie przesuwają się z funkcji testerów na rzecz roli inspiratorów tworzenia nowych rozwiązań. Formuła *LL* postrzegana jako środowisko sprzyjające generowaniu innowacji, wprowadza do konstrukcji tego instrumentu strukturalny wymiar miasta. W takim ujęciu czytelne stają się korelacje z wybranymi aspektami koncepcji miasta kreatywnego i sposobami jego umacniania. To sprzężenie umożliwia zastosowanie instrumentu *LL* do generowania innowacji urbanistycznej na potrzeby rewitalizacji, postrzeganej przez pryzmat szerszej perspektywy budowania *smart city*. Konieczne jest jednak poszerzenie spektrum rozumienia innowacji na zagadnienia społeczno-przestrzenne, czyli poza sferę czysto techniczną. Formuła *LL* może stać się skutecznym łącznikiem pomiędzy miejskim planowaniem partycypacyjnym a tworzeniem sprzyjającego środowiska społecznego dla generowania i wprowadzania korzystnych dla umacniania lokalnych społeczności usprawnień technicznych. Należy jednak pamiętać, że obserwacje wskazują na silne zagrożenie nazbyt komercyjnym wykorzystaniem potencjałów *LL*. Budzi to niezadko, uzasadnioną krytykę tej formuły społecznienia badań, powiązaną generalnie z rezerwą, a nawet niechęcią wobec nieuwarunkowanego specjalną polityką miejską płaskiego wdrażania koncepcji *smart city*. Wykorzystane jako narzędzie techniczno-modernizacyjne na podbudowie prostego rachunku ekonomicznego, *LL* mogą stać się narzędziami neoliberalnego zarządzania i planowania, pogłębiającego podziały i poszerzającego sferę wykluczenia, czyli ograniczającego wolności obywatelskie i niszczącego lokalną demokrację¹⁴ [Cardullo *et al.* 2018].

Obecne zastosowania *LL*, w badaniach nad *SC* definiują tę koncepcję na dwa odmienne sposoby. Po pierwsze, jako wczesną wersję technologiczną (tzw. *beta version*) wymagającą testów, weryfikacji i modyfikacji technicznej z wykorzystaniem doświadczenia użytkownika. Po drugie, jako demokratyczną koncepcję społeczną, w której procesy oddolne, wynikające z potrzeb i oczekiwań lokalnych kształtują rozwiązania techniczne. W tej koncepcji model *LL* stosowany jest w trzech odmiennych profilach:

(1) jako działanie trwałe w pełnym dostosowaniu do lokalnego kontekstu miejsca, o ograniczonych możliwościach powtórzenia uzyskanych rozwiązań w innych uwarunkowaniach;

(2) jako forma tymczasowej aktywności, zależna od zmiennych cykli projektu, technologii i finansowania, narażona na utratę cech twórczego powiązania z miej-

¹⁴ Wnioskowanie o zależności pomiędzy eskalacją gentryfikacji a płaskim wdrażaniem koncepcji *SC* z wykorzystaniem zróżnicowanych form *LL* dokonane zostało na podstawie analiz przeprowadzonych w Dublinie w ramach projektu *The Programmable City* finansowanych w ramach *European Research Council Advanced Investigator Award (ERC-2012-AdG-323636)*, więcej na: [<http://progcity.maynoothuniversity.ie>], skonfrontowanych z wynikami podobnych badań z Londynu i Modeny.

scem (ang. *place-making*) i przekształcenia się w czasowe wydarzenie o replikowalnych w innych uwarunkowaniach rozwiązaniach;

(3) jako platforma działania wielu interesariuszy, w której rolę lokalnych partnerów (mieszkańców, aktywistów) jest równoważenie odgórnie skonstruowanych rozwiązań czysto technicznych, zainicjowane przez wpływowe siły komercyjne.

Uczytelnia się tendencja ambitnego postrzegania potencjału *LL* do przekształcania się (w ujęciu trzecim) w rodzaj silnie uspołecznionego modelu zarządzania, umożliwiającego lokalnej wspólnocie sprawowanie politycznego i eksperckiego nadzoru nad infrastrukturą techniczną [Cardullo *et al.* 2018].

3. Zastosowania formatu *living lab* w zagranicznych studiach urbanistycznych

Główną inspiracją w podjęciu wysiłku na rzecz stworzenia w Gdańsku-Oruni rewitalizacyjnej platformy *living lab* (*R-LLO*) były wnioski z analizy czterech odmiennych sposobów wykorzystania tego formatu, jako rodzaju wymiennika wiedzy i katalizatora innowacji. Ilustrują one inną skalę i założenia programowe, przy realizacji podobnej misji – wprowadzenia usprawnień techniczno-organizacyjnych na rzecz poprawy jakości życia w zdegradowanych środowiskach miejskich. Ze względu na polską specyfikę istotną była odmienność uwarunkowań funkcjonowania przykładów amerykańskich i niemieckich, szczególnie w kontekście pozycji sektora publicznego w systemie planowania i rewitalizacji.

3.1. MIT CoLab na rzecz nowojorskiego Bronx'u

Integrowanie studenckiej pracy studialno-projektowej w realizowane przez uczelnie rzeczywiste, zewnętrzne zadania badawczo-wdrożeniowe jest istotną zasadą pracy Department of Urban Studies and Planning, Massachusetts Institute of Technology (DUSP MIT)¹⁵. Z perspektywy polskiej, szczególnie interesująco postrzegane są projekty nakierowane na wsparcie lokalnych wspólnot w dotkniętych społeczno-przestrzenną degradacją dzielnicach. Zastosowanie tej zasady reprezentuje zarówno rozbudowany proces w ramach inicjatywy *Bronx Cooperative Development Initiative* realizowany przez *Community Innovators Lab* (CoLab), jak i skromniejsze partnerstwo specjalnego, międzynarodowego programu SPURS/Roxbury Community Collage Partnership: *Building Capacity, Building Community*. Model CoLab, działający w formule *living lab* wspiera poszerzanie i stosowanie wiedzy przez zmarginalizowane społeczności. Podejmowane przedsięwzięcia służą pogłębieniu obywatelskiego zaangażowania na rzecz poprawy funkcjonowania wspólnoty lokalnej,

¹⁵ Autorka osobiście zapoznała się z tą metodą dzięki ukończeniu Special Program for Urban and Regional Studies SPURS Program DUPS MIT (2012).

obejmującego również rodzaj pozytywnego upolitycznienia istniejących tu potrzeb. W centrum zainteresowań znajdują się kwestie umożliwiające efektywne aktywizowanie lokalnych potencjałów i zasobów służących generowaniu rozwoju, rozumiane jako poprawa jakości życia i dobrostanu lokalnej wspólnoty jako zintegrowanego organizmu. Wychodząc z założenia, że wiedza lokalnej społeczności jest źródłem innowacji posiadającej moc tworzenia platform społecznego wyważenia dla działania sił rynkowych. CoLab umożliwia wymianę wiedzy i zasobów pomiędzy uczelnią (MIT) a wspólnotą lokalną reprezentowaną przez organizacje społeczne i samorządy w dzielnicach. Współpraca umożliwia włączenie specjalistów w sposób integrujący ich w lokalnej społeczności. Jest to przede wszystkim istotne dla studentów, przyszłych planistów, wdrażanych do praktyki zawodowej przez model bezpośredniej współpracy na rzecz katalizacji rozwojowych zmian w dzielnicach problemowych. Działanie bezpośrednio w społeczności lokalnej umożliwia zaistnienie zwrotnego procesu *uczenia się* (ang. *collaborative learning processes*), w którym zarówno mieszkańcy, jak i akademicy współtworzą nową wiedzę i powiązane innowacyjne planowanie sprofilowane do lokalnych wyzwań rozwojowych.

3.2. Doświadczenie Rural Studio

Działania MIT DUSP CoLab (Massachusetts) wykorzystują planistyczno-urbanistyczne narzędzia dla wsparcia miejskich społeczności w osiągnięciu ich społeczno-rewitalizacyjnych celów. Auburn University (Alabama) włącza w swoją misję wsparcia lokalnych społeczności potencjały dyscyplin architektoniczno-budowlanych. Stały specjalny program *Rural Studio* (RS) oferuje adeptom profesji architektoniczno-inżynierskich zajęcia w formule *projektuj i buduj*. Aktywność studentów wykorzystana zostaje jako wsparcie miejscowości w zacofanym rejonie tzw. czarnego pasa zachodniej Alabamy. Do 2017 r. w miejscowości Newbern (hrabstwo Hale) stworzono rodzaj poligonowego kampusu (ang. *off-campus*), umożliwiającego realizację projektów w rzeczywistych uwarunkowaniach zacofanej rozwojowo gminy. Studenci w bezpośredniej współpracy z mieszkańcami w swoich semestralnych pracach projektują rozwiązania dla złożonych, miejscowych problemów. Pracują w stałej współpracy z lokalną społecznością. W początkowych latach RS określiło swój charakter działalności opartej na zastosowaniu innowacji w duchu filozofii holistycznego planowania, czyli praktyki recyklingu, adaptacji i odzysku, które wkrótce poszerzono o działania prospołeczne nastawione na budowanie wspólnotowości i samorządności. Czytelna jest przewaga zastosowań technologii z zakresu *high-low tech*, która poszerza rozumienie zakresu współczesnej innowacji w rozwiązywaniu problemów miejskich. Przywrócone zostaje pierwotne rozumienie koncepcji SMART (Specific/Konkretny, Measurable/Mierzalny, Achievable/Osiągalny, Relevant/Istotny, Time-bound/Określony w czasie). Mimo że do 2017 r. zrealizowano 170 projektów i wyedukowano więcej niż 800 tzw. *obywatelskich architektów*, RS stale

poddaje w wątpliwość konieczność budowania nowych obiektów optymalizując kwestie rzeczywistego zapotrzebowania do kosztów realizacji i ich utrzymania. Studenci ucząc się w przygotowanym i prowadzonym przez specjalistów trybie *learning by doing*, stają się jednocześnie mentorami mieszkańców. Realizują główne założenie RS, że każdy zasługuje na udział w korzyściach wynikających z zastosowania dobrego planowania i projektowania. Oznacza to w praktyce realizację projektów złożonych – wieloletnich, wielofazowych – wymagających od studentów pełnego zaangażowania we wszystkie etapy realizacji projektu lub przedsięwzięcia. Dlatego uczestnictwo w programie RS to nie tyle niezależna praca na rzecz społeczności lokalnej, ile częściej przyjmowanie roli facylitatora działań społecznych ku zdefiniowaniu celów, zbieraniu środków, planowaniu i finalnie realizacji wybranych projektów.

3.3. Niemiecka wersja formatu urbanistycznego *living lab*

Format IBA (Internationale Bau Ausstellung) jest istotnym przykładem niemieckim włączania uczelni wyższych do współpracy na rzecz generowania innowacji. Jest to rodzaj narzędzia specjalnej polityki miejskiej dla odnowy i rozwoju obszarów strukturalnie zdegradowanych. Pod szyldem IBA realizowane są wieloletnie programy publiczne powstające we współpracy kluczowych aktorów procesu zmiany. Włączenie w szerokich partnerstwach i kooperacjach ośrodków naukowo-badawczych stanowi w formacie IBA działanie standardowe. Jest to podstawa dysponowania stałym dostępem do najwyższego potencjału intelektualnego, niezbędnego do wytworzenia w ramach IBA innowacji pozwalającej na przejście od eksperymentu do wdrożenia rozwiązań modelowych. Wyniki uzyskane w ramach IBA przyczyniły się do fundamentalnych zmian europejskich praktyk w zarządzaniu obszarami w kryzysie. IBA Berlina (1987) wprowadziła model rewitalizacji dzielnic śródmiejskich, IBA Emscher Park, (Ruhrgebiet, 1999) ustaliła zasady odnowy regionów przemysłowych, zaś IBA See (Lausitz 2010) podjęła problem odnowy krajobrazu w kontekście restrukturyzacji terenów po odkrywkowych kopalniach węgla brunatnego. Jednym z podstawowych, jeśli nie pierwszych platform współpracy stała się inicjatywa stworzenia stałego doradczego gremium – kolokwium urbanistycznego – tworzącego neutralną platformę dyskusji i wymiany doświadczeń między praktyką administracyjną a badawczą (Zagłębie Ruhry). Wieloaspektowy repertuar poszukiwań innowacji wykształcił przekonanie o potencjale każdej współpracy z partnerem akademickim. W praktyce IBA, równie istotna co poszukiwanie nowych rozwiązań projektowych (urbanistycznych, architektonicznych, inżynierskich), jest szeroka promocja badanej problematyki i uzyskanych rozwiązań. Sięga się szeroko do zasobów akademickich. Studenci uczestniczą zarówno w krótkich warsztatach projektowych, jak i podejmują powiązane z koncepcjami IBA tematy w pracach semestralnych, dyplomowych czy doktorskich. IBA działa jako wielkoskalarny parasol dla zróżnicowanych praktyk w formule *living lab*. Realizowana obecnie IBA Heidelberg werbalizuje dosłownie

te cechy formatu IBA nazywając jeden z modułów swojej pracy ze środowiskiem zewnętrznym IBA LAB.

IBA jest programem angażującym punktowo poważne środki federalne, krajowe i lokalne, powoduje to, że uzyskane wyniki, wdrożenia i metody, uzyskują nie rzadko status praktyk modelowych. Są konsekwentnie upowszechniane wśród administracji publicznej, środowisk inwestorskich i politycznych, co powoduje, że IBA zmienia standardy powszechnych, a nie tylko lokalnych praktyk planistycznych.

Przykładem sięgania do typu *laboratoryjnych* rezerw jest realizacja programu odnowy centrów małych miast w Bawarii. Utracony potencjał gospodarczy stref centralnych odbił się na kondycji jakości życia w regionie związanej z rozpadem wspólnotowości. Zbudowanie nowoczesnej struktury mechanizmu odbudowy potencjału gospodarczego umożliwił zainicjowany w 2005 r. program landu Bawaria *Leben findet Innenstadt – öffentlich-private Kooperationen zur Standortentwicklung* (Życie znajduje się w centrum: publiczno-prywatna współpraca na rzecz umocnienia atrakcyjności lokalizacji śródmiejskich)¹⁶. Oparto go na innowacji ściśle powiązanej z tematem kształtowania przestrzeni i szeroko rozumianego nowoczesnego *dizajnu*. Wprowadzenie adekwatnych do potrzeb i potencjałów rozwiązań (innowacji urbanistycznej) wymagało nowych efektywnych partnerstw z instytucjami zrzeszającymi architektów, inżynierów, planistów, architektów wnętrz oraz architektów krajobrazu. Wśród nich znalazły się również uczelnie wyższe uczestniczące w realizacji programu nie tylko przez naukowe badania i profesjonalne ekspertyzy. W strukturę programu włączeni zostali również studenci, których praca służyła nie tylko promocji programu, ale istotnie wsparła zarówno fazę analityczną, jak i koncepcyjną.

4. Dojrzewanie formuły oruńskiego rewitalizacyjnego *living lab*

Stworzenie stałej platformy współpracy z lokalną społecznością na zasadach nawiązujących do formatu *living lab* stało się w Gdańsku możliwe dopiero ok. 2010 r. Dzięki funduszom unijnym na projekty prospołeczne i artystyczne, doszło do intensyfikacji działalności organizacji pozarządowych kierujących swoją misją na potrzeby lokalnej, często dzielnicowej społeczności. Rosła potrzeba tworzenia lokalnych ośrodków życia na wzór anglosaskich *community centers*. Uruchomiona fala aktywności miejskiego (I Ogólnopolski Kongres Ruchów Miejskich, 2011) określać zaczęto jako drugą fazę demokratyzacji – budowania społeczeństwa obywatelskiego pod hasłem prawa do miasta. W gdańskich dzielnicach zaczęły powstawać rady dzielnic (społeczne organy konsultacyjne rady miasta), uczestniczące aktywnie we wprowadzaniu formuły budżetu obywatelskiego. Rozpoczęły działalność media społecz-

¹⁶ Więcej na [www.lebenfindetinnenstadt.de].

nościowe umożliwiające nie tylko lokalną aktywizację i organizację mieszkańców. Wzrosło zainteresowanie strony społecznej uzyskaniem wsparcia merytorycznego, niezależnego od administracji miejskiej i lokalnych sił polityczno-biznesowych.

Poszukując nowej formuły zwrotnego transferu wiedzy pomiędzy uczelnią wyższą a lokalną społecznością, zespół KUiPR WAPG odniósł się w realizacji współpracy ze społecznością na Oruni do podstawowych zasad metodologii *Living Lab'u: continuity/ciągłość, openness/otwartość, realism/realizm, empowerment/umocnienie, spontaneity/spontaniczność*. Celem prowadzonych aktywności miało być stworzenie rodzaju środowiska otwartego dla tworzenia zorientowanej na obywatela innowacji w planowaniu miejskim [Bergvall-Kåreborn, Ståhlbröst 2009].

Celem naukowym przedsięwzięcia było określenie ram formuły *R_LLO* pozwalającej na zweryfikowanie w polskiej rzeczywistości, zagranicznych modeli stałej współpracy ze społecznością lokalną w zakresie planowania przestrzennego i projektowania formy urbanistycznej. Istotną kwestią stało się nadanie *living lab* na Oruni charakteru platformy angażującej społecznych partnerów oraz uczestników stałych komponentów programu uczelni, czyli studenckich studio projektowych, w uwarunkowania rzeczywistej praktyki planowania partycypacyjnego. Szukano sposobu na włączenie uzyskanych przez studentów wyników do formuły badań naukowych, jak i do miejskiej publicznej debaty. Taki mechanizm w dyscyplinach architektura, urbanistyka i gospodarka przestrzenna nie stanowi w Polsce powszechnej praktyki, co różni zasadniczo sytuację w kraju od praktyki silnych zagranicznych ośrodków miejskich.

Główne pole problemowe *R_LLO* adresowane było do kwestii rozwoju kompetencji w społecznieniu planowania miejskiego w wymiarze zagadnień przestrzennych, których szczególne znaczenie czytelne jest w działaniach rewitalizacyjnych. Uwzględnienie relacji dwukierunkowej oznaczało podjęcie zarówno tematu wzmocnienia społecznej strony planowania, jak i podniesienia umiejętności współpracy u planistów – potencjalnych moderatorów planowania partycypacyjnego. Ważnym wymiarem prac w ramach *R_LLO* był *placemaking*¹⁷ widziany w perspektywie tworzenia wizji przestrzennej i wykorzystywania jej w zarządzaniu strategicznym (ang. *vision-based planning*). Stworzony w trybie *R_LLO* nowy format współpracy nazwany *mentoringiem urbanistycznym* adoptował założenia metody *design thinking*¹⁸ [Martyniuk-Pęczek, Rembarz 2015, 2016].

Gdańsk Orunia, to dzielnica obrzeżna miasta, która zachowała strukturę małomiasteczkowego przedmieścia z początku wieku. Historyczna geneza oraz położe-

¹⁷ To koncepcja kształtowanie przestrzeni publicznej, która zakłada wieloaspektowe podejście do planowania, projektowania i zarządzania przestrzenią publiczną. Więcej czytaj na [www.pps.org, dostęp 15.12.2018].

¹⁸ To metoda tworzenia innowacyjnych produktów i usług na bazie głębokiego zrozumienia problemów i potrzeb użytkowników. Więcej czytaj na [http://designthinking.pl/co-to-jest-design-thinking/, dostęp 15.12.2018].

nie na skraju uprawianego nadal, rozległego areálu rolnego stanowi o atrakcyjności zaniedbanego miejsca. Orunia jest w Gdańsku dzielnicą o bardzo niekorzystnym wizerunku. Zaniedbanie, wynikłe z dekad polityki miejskiej sprzyjającej kumulacji problemów społecznych, uruchomiło działania oddolne. W 2007 r. na terenie dzielnicy działa GFIS Gdańska Fundacja Innowacji Społecznej. Pierwotną misją organizacji była działalność na rzecz przekształcenia głównego miejskiego sierocińca w sieciovą strukturę kameralnych domów dziecka anonimowo wpisanych w tkankę miejską¹⁹. Wkrótce działalność poszerzyła się na kwestie facylitacji rozwoju społecznego dzielnicy oraz formy ekonomii społecznej. Otwarcie na Oruni prowadzonego przez GFIS domu sąsiedzkiego *Gościnną Przystań* stanowiło przełomowy moment dla rewitalizacji dzielnicy [GFIS 2011]. Profesjonalnie przygotowani animatorzy stali się dla zespołu urbanistów z FA GUT adekwatnymi partnerami do współpracy nad wizją przyszłości dzielnicy (2010). Również ówczesne służby miejskie (Referat Rewitalizacji), w których szeregach rozpoczęła się korzystna zmiana generacyjna, przystąpiły do wstępnych działań rozpoznania potencjału Oruni, powszechnie wówczas w Gdańsku uznawanej za symbol społeczno-przestrzennego zaniedbania. Dzięki inicjatywie cyklu dyskusji publicznych pt. *Orunię widzę Wielką*²⁰ doszło do stworzenia rodzaju przestrzeni wzajemnego zaufania umożliwiającej rozwój dalszej współpracy między zainteresowanymi wsparciem procesu zmian stronami.

Fuzja trudnego wymiaru społecznego oraz złożonych cech krajobrazu czyni z Oruni unikalne laboratorium urbanistyczne. W obliczu braku nowoczesnej koncepcji rozwoju tej strefy miasta (przewaga nieruchomości i gruntów komunalnych) dzielnica budziła i nadal budzi zainteresowanie studentów WAPG. W pracach magisterskich eksplorują oni potencjał rozwojowy tego rejonu wynikający ze złożenia bezpośredniego sąsiedztwa (2 km) śródmieścia rosnącego wokół półmilionowego miasta obszaru metropolitalnego oraz potencjał wiejsko-miejskiego wizerunku – enklawy w narastających wokół struktur *międzymiasta*). Podstawowym przykładem porównawczym z zagranicznej praktyki był wdrażany od 2006 r. program IBA Hamburg na wyspie Wilhelmsburg (2006-2013)²¹. Przygotowywana w jej ramach hamburska Internationale Garden Exhibition IGS 2013 (obecnie Wilhelmsburger Inselpark), rozumiana jako narzędzie odnowy wyspy w delcie Łaby, stanowiła idealną inspirację dla kreowania nowego wizerunku i strategii odnowy Oruni. Opracowane w tym duchu dwie magisterskie koncepcje dyplomowe (U. Barczewska, J. Lewandowska 2008 r. WAPG) poddane zostały w 2010r. w ramach cyklu *Orunie widzę Wielką* publicznej debacie. Stanowiła ona silną prowokację, przełamującą dominujący dotąd ton pasywnego narzekania. W ten sposób zainspirowany został w maju 2011 r. hap-

¹⁹ Projekt *Domy dla Dzieci*, więcej na [<http://gfis.pl/nasze-marki/domy-dla-dzieci-2/>, dostęp 15.12.2018].

²⁰ Więcej na stronach lokalnego portalu informacyjnego [mojaorunia.pl] prowadzonego przez GFIS [http://mojaorunia.pl/index.php?option=com_orunia&task=artykul&id=1172, dostęp 15.12.2018].

²¹ Więcej na [www.iba-hamburg.de, dostęp 15.12.2018].

pening zatytułowany *17 tysięcy słoneczników na Oruni*²² mający zarówno zwrócić uwagę władz na problemy zaniedbanej Oruni, jak i pobudzić mieszkańców do aktywniejszych działań oddolnych. 17 tysięcy to ówczesna liczba mieszkańców dzielnicy, posadzenie tylu słoneczników na zaniedbanym skwerku przed kościołem miało być czytelnym sygnałem dla władz miasta i lokalnej społeczności. W cieniu kilkudniowej imprezy *placemakingowej*, odbywający się w domu sąsiedzkim międzynarodowy warsztat studencki podjął temat zaniedbanych oruńskich podwórek, które mogłyby w podobnym do akcji ze słonecznikami modelu poprawić jakość życia mieszkańców. Z inicjatywny GFIS w latach 2011-2012 doszło do realizacji tej wizji, aktywizującej mieszkańców do zaangażowania we wspólnotę sąsiedzką. Projekt *Podwórkowa Rewolucja* umożliwił wypracowanie rodzaju oruńskiego modelu rewitalizacji, postępującej dzięki alternatywnemu scenariuszowi: wzmocnienia oddolnej samoorganizacji, budowania wewnętrznych i zewnętrznych oddolnych partnerstw na rzecz dzielnicy, realizacji projektów o charakterze samopomocowym [GFIS 2013].

Oruński *rewitalizacyjny living lab* realizowany metodą *research by design* podjął w 2014 r. temat produkcji żywności w mieście odwołując się zarówno do nurtu *agrarian urbanism*, jak i tematu produktywnych krajobrazów, określanych często jako *jadalne krajobrazy* (ang. *edible landscapes*). Półroczny projekt naukowy z udziałem grupy studentów studiów magisterskich WAPG pt: *SmartSlowOrunia: SlowLife in SmartCity – alternatywna oferta rozwoju dzielnicy na skraju śródmieścia w granicach aktywnej metropolii*, zakończyło międzynarodowe kolokwium naukowe pt: *Slow Life in Smart City* oraz publiczna prezentacja pt: *Zwolnij na Oruni!* omawiająca dziesięć koncepcji studialnych, eksplorujących możliwości realizacji na Oruni *odmiennej strony nowoczesności* – jak często opisuje się filozofię SLOW [Rembarz 2015]. W badaniach zastosowano metodę planowania wykorzystywaną w niemieckich studiach nad miastem – poszukiwano nowych wątków przewodnich (*Leitbild*) mogących służyć jako plan ramowy koordynacji nie tylko inwestowania, ale również projektów miękkich, typowych dla działań w ramach budżetów obywatelskich czy projektów społeczno-edukacyjnych [Rembarz 2018a]. Tworzenie kreatywnych koncepcji, innych od standardowego planowania z pozycji urzędu miejskiego jest narzędziem stawiania teoretycznych hipotez planistycznych oraz falsyfikowania ich również z wykorzystaniem publicznej debaty. Zasilanie lokalnej społeczności w wiedzę i pomysły, zwrotnie przynoszące studentom i naukowcom doświadczenie oraz unikalną wiedzę na temat dzielnicy, nie było/ jest entuzjastycznie przyjmowane przez administrację publiczną. Stanowi jednak dla niej fundamentalne wyzwanie, zmuszające do unowocześnienia metod komunikacji ze społecznością, jak również do podniesienia standardów planowania o alternatywy do rutynowych procedur. Wymusza debatę o spójnej wizji rozwoju dzielnicy – deprecjonowaną dotąd przez spory o pojedyncze inwestycje miejskie. Dorobek merytoryczny nieformalnego *living lab* na Oruni, działającego bez specjalnie stworzonego budżetu-

²² Relacja z wydarzenia na stronach [portal mojaorunia.pl] oraz w odrębnym blogu [<http://słonecznikidlaoruni.blogspot.com/>, dostęp 15.12.2018].

tu, a jedynie dzięki dobrej woli integracji działań wpisanych w agendę obu instytucji (WAPG i GFIS), umożliwił wygenerowanie potencjału dla podjęcia działań szerzej aplikujących doświadczenie R_LLO. Szczególnie istotne stało się włączenie do modelu badań w formule *living lab* partnera społecznego przez współpracę z radami dzielnic, a szczególnie z funkcjonującymi przy niektórych z nich *non – profit* fundacjami na rzecz animacji społecznej.

W okresie 2014-2015 dzięki wsparciu finansowemu programu *Obywatele dla Demokracji* dystrybuowanego przez Fundację Batorego ze środków EOG, zrealizowano w Gdańsku projekt *Quo vadis Gdańsku? Mieszkańcy planują swoje miasto* (dalej QV). w czterech odmiennych dzielnicach miasta podjęto temat strategii rozwoju jakości przestrzeni publicznej w dzielnicy. Celem głównym projektu było wzmocnienie kompetencji społecznej strony do partycypacji w planowaniu. To zamierzenie zrealizowano dzięki korelacji wielopłaszczyznowego projektu naukowo-wdrożeniowego z praktyką edukacyjną zawartą w programie Społecznej Akademii Planowania. Jej model umożliwił włączenie do projektu studentów, realizujących swoje semestralne *design studio* w konwencji planowania partycypacyjnego. To rozwiązanie znalazło się w 2016 r. na trzecim miejscu nagrody Excellence in Teaching Award AESOP Association of European Schools of Planning.

Do najważniejszych wyników projektu zaliczyć należy opracowanie innowacyjnej techniki planowania partycypacyjnego opartej na modelu mentoringu urbanistycznego. Jej wdrożenie w ramach działającej warsztatowo *społecznej akademii planowania* umożliwiło stworzenie tzw. mikrostrategii rozwoju przestrzeni publicznej dla czterech odmiennych dzielnic: Oruni, Osowej, Ujeściska-Łostowic oraz Wrzeszcza Górnego. Nowe narzędzie planowania uzyskało w ten sposób potwierdzenie uniwersalności zarówno nowej techniki planistycznej, jak i samego narzędzia (mikrostrategii) [Martyniuk-Pęczek, Rembarz 2015].

Zakończenie projektu QV zbiegło się z intensyfikacją prac nad rewitalizacją na Oruni, która realizowana jest przez służby miejskie, niezainteresowane kontynuacją współpracy w ramach R-LLO. Jednak *mikrostrategie* wypracowane w ramach działania społecznej *akademii planowania* zostały wyrywkowo wykorzystane nie tylko w pracy na koncepcją rewitalizacji Oruni, ale też w budowaniu wizji odnowy Nowego Portu. Zespół WAPG pozostając we współpracy z GFIS i lokalną radą dzielnicy kontynuował prace naukowe przez wypracowanie kolejnych kreatywnych koncepcji urbanistycznych w ramach prac magisterskich – wysoko ocenionych, a nawet nagrodzonych przez środowisko profesjonalne²³. Dorobek R-LLO i projektu QV używany jest w dzielnicach przez lokalnych aktywistów i radnych, wzmacniając efektywność

²³ P. Malinowski, praca magisterska pt.: *Oruńska Kooperatywa. Studium rewitalizacji dzielnicy z użyciem modelu mieszkalnictwa dostępnego*, otrzymała główną nagrodę Towarzystwa Urbanistów Polskich w ogólnopolskim konkursie na najlepszą pracę magisterską z dziedziny urbanistyki wykonaną w 2016 r. Towarzystwa Urbanistów Polskich oraz nagrody główne TUP o.Gdańsk oraz *Stowarzyszenie Urbanistów Północnej Polski*.

pracy lokalnych organizacji pozarządowych oraz rad dzielnicowych. Biuro Rozwoju Gdańska wykorzystuje go również w rozwoju strategii budowania *Gdańskich Przestrzeni Lokalnych*²⁴. Służy też dalszym pracom naukowym.

Podsumowanie

Konieczność tworzenia nowych narzędzi planowania miejskiego, bardziej adekwatnych do aktualnych wyzwań rozwojowych jest w Polsce rozumiana w skali makro, głównie jako adaptacja do krajowego systemu prawnego skutecznie działających zagranicznych modeli organizacyjnych. Zdecydowanie słabiej czytelna jest potrzeba innowacji w zakresie tworzenia wizji rozwoju uwzględniającego jako istotny czynnik formę organizacji przestrzennej. Szczególnie istotne w tym kontekście staje się pełne rozumienie zarządzania miejskiego, jako umowy społecznej, a nie tylko zadania technicznego. Czytelne dziś rozdzielne traktowanie obu tych pól skutkuje brakiem spójnej wizji rozwoju. Potrzebne są metody kumulowania potencjałów dla integrowania i uwpólniania wiedzy, a także eliminowania czynników rozpraszania i utraty wartościowych koncepcji optymalizacji procesu. Zastosowanie formatu *living lab*, jako platformy współpracy środowiska naukowego z sektorem publicznym, partnerem społecznym oraz sektorem prywatnym (usługi, inwestycje, produkty) ujawnia szczególnie potencjał w tym zakresie.

W przypadku R-LLO w Gdańsku nieformalny *living lab* przetestowany został jako narzędzie katalityczne procesu oddolnej zmiany. Jego wyniki przeniesione zostały do oficjalnej polityki miejskiej w sposób niebezpośredni i zasadniczo okrojony (fragmentaryczny). Uwidoczniło to kondycję sektora publicznego nieprzygotowanego na inkorporację innowacji pojawiającej się poza strukturami oficjalnymi urzędu. Ten wniosek należy zaliczyć jako ważny wynik badawczy, testujący aktualny profil zarządzania miastem Gdańsk. Jednocześnie potwierdziła się teza, że temat budowania środowiska *użytkownika* sprzyjającego generowaniu i wdrażaniu innowacji organizacyjno-technicznych w skali miejskiej jest zadaniem istotnie złożonym wymagającym wieloletnich działań na rzecz budowania wzajemnego zaufania i relacji gwarantujących wzajemne uczciwe zaangażowanie w proces.

Literatura

Bach-Głowińska J. (red), 2015, *Poszukiwanie modelu inteligentnego miasta. Przykład Gdańska i Glasgow*. Wolters Kluwer.

²⁴ Więcej o programie na stronie [<https://www.brg.gda.pl/planowanie-przestrzenne/inne-opracowania-urbanistyczne/587-gdanskie-przestrzenie-lokalne-etap-ii-obszary-zdegradowane>, dostęp 15.12.2018].

- Bevilacqua C., Pizzimenti P., 2016, *Living Lab and Cities as Smart Specialisation Strategies Engine*. Elsevier Procedia-Social and Behavioral Sciences, 223, 915-922 dostęp 15.12.2018.
- Bisello A., Vettorato D., Laconte P., Costa S., (red), 2018, *Smart and Sustainable Planning for Cities and Regions: Results of SSPCR 2017*. Eurac Research, Springer w serii Green Energy and Technology,
- Bergvall-Kåreborn B., Ståhlbröst A., 2009, *Living Lab: An Open and Citizen-Centric Approach for Innovation*. International Journal of Innovation and Regional Development 1(4), January 2009: 356-370, [<https://www.inderscienceonline.com/doi/abs/10.1504/IJIRD.2009.022727>], dostęp 15.12.2018].
- Cardullo P., Kitchin R., Di Feliciano C., 2018, *Living Labs and Vacancy in the Neoliberal City*. Cities, t. 73, March 2018: 44-50, Elsevier. [<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S026427511730330X>], dostęp 15.12.2018].
- Gdańska Fundacja Innowacji Społecznej, 2011, *Model Domu Sąsiedzkiego*, GFIS Gdańsk, [http://gfis.pl/wp-content/uploads/2013/07/gfis_model-ostateczny-14.11.2011.pdf], dostęp 15.12.2018].
- Gdańska Fundacja Innowacji Społecznej, 2013, *Przewodnik po podwórkach – czyli jak w 10 krokach zmienić wspólnie z mieszkańcami przestrzeń ich sąsiedztwa*, GFIS Gdańsk, [<http://gfis.pl/wp-content/uploads/2013/07/model-podwórka.pdf>] dostęp 15.12.2018].
- Greenfield A., 2013, *Against the Smart City*. Verso, London.
- Gzell S., 2015, *Wykłady o współczesnej urbanistyce*. Oficyna Wyd. Politechniki Warszawskiej.
- Heßler M., 2007, *Die Kreative Stadt. Zur Neuerfindung eines Topos*. Urban Studies, Transcript Verlag, Bielefeld.
- Lorens P., 2016, *Kształtowanie programów rewitalizacji miast w kontekście współczesnych przemian społeczno-ekonomicznych, doktrynalnych i prawnych*, [w:] *Wybrane zagadnienia rewitalizacji miast w kontekście przemian społeczno-gospodarczych*, P. Lorens (red.). Biuletyn KPZK PAN, z. 264, Warszawa.
- Martyniuk-Pęczek J., Rembarz G., 2015, *Przestrzeń publiczna dzielnicy w partycypacyjnym planowaniu strategicznym. Quo vadis, Gdańsku? Mieszkańcy planują swoje miasto*. GFIS, WAPG, SSW: 97-116.
- Martyniuk-Pęczek J., Rembarz G., 2016, *Urban Mentoring jako nowa technika współpracy w procesie planowania partycypacyjnego*, [w:] *Wybrane zagadnienia rewitalizacji miast w kontekście przemian społeczno-gospodarczych*, P. Lorens (red.). Biuletyn KPZK PAN, z. 264, Warszawa.
- Martyniuk-Pęczek J., Rembarz G., 2016a, *The Urban Mentoring as a New Method of Participatory Urban Planning in Poland*. Elsevier Procedia Engineering, t. 161: 1647-1655; dostęp 15.12.2018.
- Martyniuk-Pęczek J., Rembarz G., 2017, *Urban Mentoring as a New Polish Management Technique in Participatory Planning, in Interdisciplinary Research on Real Estate. Selected Scientific Discussions*. T.1, Institute of Real Estate Studies. SI – 1000 Ljubljana: 113-130.
- MIT CoLAB, Community Innovators Lab, 2016, *Disruptive Moments of Change. Annual Report 2015*, MIT, Boston, [https://static1.squarespace.com/static/59e749467131a5e036c15d82/t/5a80aff70852294ef6ff8cdf/1518383126185/Colab_annualReport_2016_Final_email_AA1.pdf].

- Morozov E., Bria F., 2018, *Rethinking The Smart City – Democratizing Urban Technology*. Rosa Luxemburg Stiftung, Nowy York.
- Rembarz G., 2015, *SlowSmartOrunia – potencjał miejskiego rolnictwa w rewitalizacji metropolii*, [w:] *Mieszkać w Mieście: wyzwania współczesności*, T. Bradecki (red.). Tom 2: 141-156, Politechnika Śląska, Gliwice.
- Rembarz G., 2016, *Rewitalizacja Berlina i Lipska jako źródło inspiracji dla polskich praktyk rewitalizacyjnych*, [w:] *Wybrane zagadnienia rewitalizacji miast w kontekście przemian społeczno-gospodarczych*, P. Lorens (red.). Biuletyn KPZK PAN, z. 264, Warszawa.
- Rembarz G., 2018, *Innowacja urbanistyczna w kontekście kształtowania środowiska zamieszkania*, [w:] *Piękno i energia: współczesny model budowania dzielnic mieszkaniowych w Europie*, G. Rembarz (red.). Studia KPZK PAN, t. 187: 96-129.
- Rembarz G., 2018a, *Międzymiasto: Nowa formuła ład przestrzennego strefy podmiejskiej*, [w:] *Piękno i energia: współczesny model budowania dzielnic mieszkaniowych w Europie*, G. Rembarz (red.). Studia KPZK PAN, t. CLXXXVII: 18-39.
- Stawasz D., Sikora-Fernandez D., 2015, *Zarządzanie w polskich miastach zgodnie z koncepcją smart city*. Placet, Warszawa.
- Stawasz D., Sikora-Fernandez D., 2016, *Koncepcja smart city na tle procesów i uwarunkowań rozwoju współczesnych miast*. Akademia Samorządowa, Wyd. UŁ, Łódź.
- Stein U., 2007, *Lernende Stadtregion: Verständigungsprozesse über Zwischenstadt*, Müller + Busmann, Wuppertal.
- Ståhlbröst A., Holst M., 2012, *The Living Lab Methodology Handbook*. Social Informatics at Luleå University of Technology and CDT – Centre for Distance-spanning Technology, Sweden.
- Szmytkowska M., 2017, *Kreacje współczesnego miasta. Uwarunkowania i trajektorie rozwojowe polskich miast średnich*. Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2016, *Urban planning and design labs tools for integrated and participatory urban planning*, HS Number: HS/060/16E; [<https://unhabitat.org/books/urban-planning-and-design-labs-tools-for-integrated-and-participatory-urban-planning/>], dostęp 15.12.2018].
- Wallin S., 2014, *APRILab: Guidelines to Define and Establish an Urban Living Lab*, University of Amsterdam, Amsterdam Institute of Social Science Research.
- Westerlund M., Leminen S., Habib Ch., 2018, *Key Constructs and a Definition of Living Labs as Innovation Platforms*. Technology Innovation Management Review, December 2018 (t. 8, wyd. 12): 51-62, dostęp 15.12.2018.